

8. Združevanje na stopnji države ali dežele

Literatura: S. Vilfan, Uvod v pravno zgodovino, str. 70-88

S. Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev, str. 146-177, 193-211, 353-362

S. Vilfan, Zgodovinska pravotvornost in Slovenci str. 174- 182, 280- 309,

Pozni srednji vek (13. do srede 15. stol.) je obdobje, ki ga v Evropi zaznamuje krepitev osrednjih oblasti. V cesarstvu nastanejo nove enote, dežele, v večini drugih delov Evrope pa se krepi moč vladarja in osrednjih državnih organov. To poteka hkrati z osvobajanjem nesvobodnega plemstva, ki se skupaj z ostalim plemstvom podredi osrednji oblasti, vendar pridobi od vladarja potrditev pravic, ki si jih je v preteklosti pridobilo kot običajno pravo. Priznajo jim je patrimonialno oblast, dednost gospošte, davčno prostost in sodno avtonomijo. Mesta, naselja svobodnih ljudi, ki se pretežno ukvarjajo z obrtjo in trgovino in v manjši meri s pridelovanjem hrane, podpirajo vladarje v njihovih prizadevanjih po krepitvi osrednje oblasti, a povečujejo lastno avtonomijo in svoj gospodarski monopol.

V tem poglavju so predstavljene tudi bistvene značilnosti fevdalnih avtonomij, čeprav so večinoma po nastanku starejše in se tudi ohranijo še precej dlje. Za vse avtonomije je značilno, da jih vodijo kolegijški organi, ki deloma nadaljujejo bistveno starejšo tradicijo zborov vojakov oz. zborov članov vaških skupnosti.

Plemiška avtonomija je pomembna, ker gre za vodilno plast in so nekatera njena pravila ustavne narave. Mestne avtonomije so pomembne zaradi gospodarske in pozneje politične moči mest in se v njih razvijajo pravne panoge, ki urejajo blagovno gospodarstvo. Avtonomije na podeželju pa urejajo življenje velike večine prebivalstva. Nekateri primeri hrvaških mestnih in podeželskih avtonomij so navedeni, ker gre za podobnost z avtonomijami v Primorju, za katere za slovenski del nimamo tako dobro ohranjenih virov, sicer pa iz primerjalno pravnega vidika. Po raziskanosti izstopa avtonomija gorskih skupnosti, ker so v gorskem pravu iskali slovensko pravo.

1. Časovni okvir in bistvene značilnosti

Čas od 13. do srede 15. stol. Na Štajerskem se to začne že konec 12. stol.

Oživljanje blagovne menjave ter delitev dela na agrarne in neagrarne dejavnosti – posledice na področju prava: začetki pravne znanosti in recepcija rimskega prava, politične posledice: komunalno gibanje in krepitev državnih organov oblasti - sodna in vojaška oblast, posebnosti razvoja v cesarstvu – cesar in deželni knezi

2. Zgodnja plemiška avtonomija

Osvoboditev odvisnega plemstva – pravice plemstva po običajnem pravu preidejo v privilegije: davčna prostost, omejena vojaška dolžnost in sodna avtonomija, - privilegiji in ročini - Magna Carta, Zlata bula.

Nastanek dežel – pojem dežele: od skupnosti privilegiranih oseb k teritorialni skupnosti – ogradno sodišče in deželno pravo

»Slovenske« dežele: Goriška, Koroška, Kranjska, Štajerska, v tem času je Istra razdeljena med Benetke in cesarstvo

3. Mestne avtonomije

Srednjeveško mesto - nastanek mest : mesto in grad, brod, most, trg

Pojem mesta: naselje svobodnih ljudi, ki se ukvarjajo z meščanskimi poklici, mestno prebivalstvo in meščani, meščansko in mestno pravo, zapisi mestnih prav, privilegiji in statuti - mestna družina, pravica do obzidja

Mesto in okolica - privilegiji; mestno ozemlje – pomirje in zaledje mesta gospodarski monopol, obrt in trgovina: trg in sejem, proščenje - gospodarske pravice mest : obveznost poti, sejemske in tržne pravice,

Avtarkična miselnost meščanov, za dovoljene naj bodo potrebe mesta

Mestna avtonomija:

Mesto in mestni gospod – mestni sodnik, vicedom

Avtonomni organi mesta, sodnik, župan, sveti, komunalno gibanje,

Primorska in celinska mesta: razlike v nastanku – naselbinska kontinuiteta in nova mesta, razlike v prebivalstvu – meščani, plemstvo v mestih, odvisno prebivalstvo v mestni okolici

Vodenje mest – podobnosti: mestni gospod, zmanjševanje pomena zbora meščanov, oženje organov oblasti - razlike: mestni gospod primorskih mest Benetke, državna in privatna mesta, vloga svetov – veliki in notranji svet, članstvo v svetih – patriciji in bogati, mutacija in balotiranje

Primeri mestnih avtonomij:

Piran in beneški vplivi, obsežen zapis prava, množica mestnih organov – primerjava z Dubrovnikom,

Ptuj – posebnost statut – ptujski statut kot štajersko pravo?, sejmsko pravo, zaostajanje v 15.stol. in novi statut

Ljubljana – privilegijska knjiga – najbolj razvita mestna avtonomija na Slovenskem: veliko število privilegijev, župan, dvojna vloga sodnika, trije sveti: notranji, zunanji, sto imenovanih, malefični red

Kostanjevica – posebnost glede pribežnika v mesto, podelitve privilegija drugim mestom.

4. Avtonomije na podeželju

Predfevdalne in fevdalne podeželske avtonomije: avtonomna vaška skupnost že v starem veku

Vrste avtonomij:

- soseske – vsebina odločanje o upravi skupnega sveta, članstvo, način odločanja

- deželska sodišča – vsebina: predvsem kazenskopravna funkcija, članstvo, način odločanja - obveznost udeležbe – bolj nadzor gospoda nad člani kot članov nad opravljanjem oblastne funkcije – pravde – obče sodbe

- avtonomije gorskih skupnosti – vsebina, članstvo, način odločanja, interesna avtonomija, razlogi za posebnosti: »gore«, zajem po gorskem pravu, Gorske bukve, pomen gorskega prava in zgodovinskopravna šola

Konkretni primeri podeželskih avtonomij:

Avtonomija Beneških Slovencev kot primer posebno razvite podeželske avtonomije – stopnjevanost, vrste avtonomij, deželna avtonomija? – jurati ; jurisdicenti

Avtonomije obmorskih skupnosti: starost zapisov s Hrvaškega posebna vrednota – primerjalno pravni vidik - značilnosti rodovnoplemenske in fevdalne narave

Posledice

Dolgodobne: dežele in deželna zavest, razcepljenost slovenskega ozemlja, vendar od 1500 vse slovenske dežele pod Habsburžani, nastanek meščanstva, nastanek novih pravnih panog

Srednjedobne: nekatere avtonomije in lokalna mestna prava

Ključni pojmi:

Dežela – Privilegij – Magna Carta – Zlata bula- Ograjno sodišče – Deželni knez – Mesto – Komunalno gibanje – Recepcija – Patriciat – Mestni sodnik – Župan mesta – Svet (notranji, zunanji, mali, veliki) – Mutacija - Balotiranje– Statut – Soseska – Zakup po mestnem in gorskem pravu – Gorske bukve – Obče sodbe- Pravda – Veča

Opiši kratko vrste avtonomij v srednjem veku !

Nastanek in konec dežel na Slovenskem .

Kaj je bila vsebina starejše in kaj novejše plemiške avtonomije ?

Kaj je deželni ročin ?

Ali lahko parlament primerjamo z ograjnim sodiščem ?

V čem so se meščani v srednjem veku ločevali od agrarne okolice ?

Kaj je vsebina privilegijev srednjeveških mest ?

Kakšne so razlike v upravljanju celinskih in primorskih mest !

Kakšne so podobnosti v vodenju celinskih in primorskih srednjeveških mest ?

V čem se vidi, da je imela Ljubljana na začetku novega veka najvišje razvito avtonomijo na Slovenskem ?

Kakšne so bile razlike med celinskimi in primorskimi mesti v sred.v.?

Kaj je mutacija in kaj balotiranje ?

Karakteriziraj kratko vrste avtonomij na podeželju !

Kaj je bila vsebina avtonomije soseske ?

Kaj so deželska sodišča in v katerih zvezah jih omenjamo ?

Kaj so deželska sodišča in zveza z avtonomijami in normiranjem prava ?

Zakaj je avtonomija Beneških Slovencev med najvišje razvitimi in katere so njene glavne poteze ?

Primerjaj avtonomijo Beneških Slovencev s poljiško!

Zakaj so naši pravni zgodovinarji posvečali tolikšno pozornost Gorski bukvam ?